

Bizalomelmélet kritikai perspektívában

Grünhut Zoltán

KRTK

MRTT vándorgyűlés 2019

Sopron

Miért alapvető fontosságú a bizalom?

- Mert a szubjektív (absztrakt entitásokkal kialakított), illetve az interszubjektív (más emberekkel folytatott társas) interakciók vállalásához bizalom kell

Ha ez így van, akkor mindig is így volt. Miért van mégis egyre fokozottabb jelentősége a bizalomnak?

- Mert a mindennapos szubjektív és interszubjektív interakciók egyre inkább felsűrűsödnek kockázatokkal

Hogyan? Miért?

- Douglas – individualizmus terjedése, individuum megszületése, atomizálódás
- Giddens, Beck, Lash, Sztompka – planetáris függőségek terjedése, technológizáció, deperszonalizáció, globalizáció nyomán a helyi struktúrák és kultúrák absztrakciója – referenciák és minták hiánya miatt individualizáció – szubjektum (egyéniség)
- Luhmann – társadalmi rendszer különböző alrendszerei közötti kommunikációs (fordítási) referenciapont megszűnése. Egyéni interpretációkból fakadó kockázatok
- Foucault – absztrakt Hatalom hegemónná való átalakulása

Az egyén kiszabadul a struktúrák szorításából – minták gyengülnek, egyéni megoldások

- Bizalom és kockázat ontológiailag összecsatolt

Sztompka definíciója: a bizalom nem más, mint fogadás mások jövőbeli cselekedeteivel összefüggésben.

Mi van benne e fogalomleírásban?

- A bizalomra a kockázatok vállalhatósága miatt van szükség, de maga a bizalom megelőlegezése is kockázatot jelent. Ha nincs kockázat, nem kell bízni az egyénnek
- A bizalom mindig a jövőre vonatkozik. Azért kell bízni, mert nem láthatjuk előre a jövőt
- Bízni csak abban lehet, amire a humán ágencia hatással tud lenni. Ha absztrakt entitások (szervezetek, intézmények, rendszerek, termékek stb.) felé „bizalmat” érzünk, akkor is a mögöttes emberi aktivitásban bízunk valójában. Ha nincs humán ágencia, akkor legfeljebb reménykedni tudunk, vagy bizodalunk lehet
- A bizalmi relációban aktív cselekvő a megbízó és a megbízott fél is – előbbi bizalmat mutat (ami egy aktív elköteleződés), utóbbiról pedig valamilyen jövőbeli aktivitása alapján fog eldölni, hogy megbízható-e vagy sem.

„Képletben” hogyan írható le a bizalmi reláció kölcsönös aktivitása?

A megbízik B-ben, hogy az Y-t fog cselekedni (t időben)

- Vagyis a bizalmi reláció egy konkrét szituáció, konkrét partnerrel, konkrét térben és időben
- DE! „A” soha nem egy „üres” ágens. „A” mindig szubjektum! Aki a saját szubjektív perspektívájából méri fel, érti meg, interpretálja maga számára a bizalmi reláció „konkrét” („objektív”) tartalmait, információit.
- Két különböző egyén számára ugyanaz a bizalmi reláció, ugyanazzal a partnerrel, teljesen ugyanolyan körülmények között, különböző kockázattal bírhatsz, s így egyáltalán nem biztos, hogy mindketten ugyanúgy fognak reagálni!

A MEGBÍZIK B-ben, hogy az Y-t fog cselekedni (t időben)

- Az „A megbízik” formula mire referál? Egyéni bizalomdiszpozíció, ami az adott szubjektum egyedi és egyszeri élettörténete során fejlődik ki különféle pszichológiai (emocionális) és szocializációs (kulturális-morális) hatások következtében

A megbízik

morális-emocionális

B-ben, hogy az Y-t fog cselekedni (t időben)

racióális aspektus

- A bizalom tehát egy érzelmi alapú elköteleződés, egy olyan, igazoláselvekkel alátámasztott várakozás a másikkal szemben, illetve annak jövőbeli cselekedetével kapcsolatban, amely konkrét szituációra/körülményekre vonatkozik, de sokkal általánosabb és átfogóbb szubjektív diszpozíciókat invokál.
- A bizalom tehát egy érzet, amit az egyén igazolni tud önmaga számára.
- „A megbízik” – emocionális és morális tartalmi a bizalomdiszpozíciónak
 - Ezek általánosak, tehát általában vonatkoznak az embertársakra, a Másikra
 - Folyamatosan, hosszú idő alatt alakulnak ki, s általában csak lassan is változnak meg (Uslaner)
 - Alapvetően befolyásolják ezen emocionális-morális igazoláselvek a konkrét bizalmi reláció körülményeinek szubjektív megítélését
- „B-ben, hogy az Y-t fog cselekedni (t időben)” – racionális igazoláselv-tényezők
 - Szituációfüggő aspektusok: mindig adott, konkrét partnerre, annak konkrét tulajdonságaira (megjelenésére, készségeire, képességeire, kompetenciáira stb.) vonatkoznak, s konkrét tér- és időkontextusra alkalmazottak
 - Ezek racionális végiggondolását, mérlegelését, minősítését, megítélését jelenti

A megbízik B-ben, hogy az Y-t fog cselekedni (t időben)

- Ha az „A megbízik” mögötti emocionális-morális tartalmak **bizalomra** buzdítják az egyént általában embertársai (a Másik) felé, akkor a konkrét bizalmi relációban sokkal kevésbé kell a partnerét (a másikat) racionálisan megítélnie

A megbízik az emberekben (Másikban), így megbízik nyilván B-ben (másikban) is

- Ha az „A megbízik” mögötti emocionális-morális tartalmak **bizalmatlanságra** buzdítják az egyént általában embertársai (a Másik) felé, akkor a konkrét bizalmi relációban mindenképpen racionálisan mérlegelnie kell a partnerét (a másikat), különben biztos nem tudja vállalni az interakciót (erre készítetik a diszpozíciói)

A nem bíz meg az emberekben (Másikban), így B-ben (másikban) csak akkor tud megbízni, ha ezt észszerűen igazolni tudja maga számára

- Az egyén „bizalma” vagy „bizalmatlansága” már az emocionális-morális tartalmak alapján eldőlt kérdés – a racionális aspektusok legfeljebb a „bizalmatlanság” tompítására, kezelésére alkalmasak!
- Ha „A” nem bíz meg az embertársaiban (Másikban), akkor még ha racionálisan igazolni is tudja maga számára valami alapján, hogy adott helyzetben „megbízhat” „B”-ben (másikban), ez még nem bizalomérzet valójában, csupán a bizalmatlanság egyéni „menedzselése”!

A racionális bizalom-megalapozás „ördögi köre”. Egy patológia rövid kórtörténete

- Ha az egyént a saját bizalomdiszpozíciói alapvetően az embertársaival (Másikkal) való bizalmatlanságra készítetik, akkor a racionális igazoláselvek alkalmazása fontos lesz számára. Mit csinál tehát? Felméri,
 - 1) hogy a másik is észszerű cselekvő-e (racionalitás objektív mércéje, illetve erre vonatkozó tulajdonságok azonosítása a másikban, pl.: külső megjelenés, viselkedés, attitűdök, gondolkodási sémák, szimbolikus javak gyűjtésében való előrejutás stb.)
 - 2) hogy az érdekeik egybeesnek-e (reflektív elvonatkoztatással a közös kontextusuk logikai felvázolása, abban az érdekeik azonosítása)
 - 3) s hogy a másik érdeke magában foglalja-e az ő saját érdekét (érdeke-e a másiknak előmozdítani az én érdekemet, illetve ami még fontosabb, érdeke-e a másiknak velem kapcsolatban maradni, s ezért nekem „jót tenni”)
- Miközben ezeket mérlegeli az egyén, mit csinál valójában? Egy kontemplatív, el- és kiszakadt, egocentrikusan haszonmaximalizáló pozícióból dologi elemeire bontja fel a másikat, önmagát, ill. az egész tárgyi, természeti és társadalmi világot.
- Ez maga az eldologiasulás praxisa, ami racionális megismerésnek tűnik fel, de egy ontológiailag patológikus szemlélet valójában (lásd: Lukács)
- Az egyén folyamatosan reprodukálja elidegenedettséget embertársaitól; másképp: minduntalan gyengíti saját bizalomdiszpozícióját

De sem isten, sem démon – ember tévedt el itt,
Keskeny mint egy hajszál s tág mint a virradat,
Cimpája tajtékzik, szemét mereszti, míg
Keze előrenyúl, a dísz után kutat

Mely nincs sehol. Mert eltévedt. Zavartan ott áll,
Nem elég keskeny és már tágasnak se tág:
Túl sok csavart izom és túl sok tékozolt nyál.
De megbékél, ha látja a forma Templomát,
Mely életét örök partokra menti át.

